Dominicuskrant 425 extra
Februari 2025 | jaargang 45

Special Gaza

Bezinning op onze Bijbelse traditie in het licht van Gaza

INHOUD

BIJDRAGEN

Meindert Boersma	4
Jan W. Bossenbroek	5
Michael Elias	6
Gre de Groot	8
Peter van Kessel	9
Albert Koot	10
Tom Kroon	12
Marieke Winter	13
Ingeborg de Lange	14
Frederik Lobbrecht	15
Eva Martens	17
Toon Poelsma	19
Hans Taselaar	20
Niek de Wilde e.a.	21

COLOFON

Deze Special is een bijlage bij nummer 425 van de Dominicuskrant, februari 2025.
De Dominicuskrant is een periodieke uitgave van de oecumenische Dominicusgemeente in Amsterdam.

Deze uitgave valt onder de verantwoordelijkheid van een aparte redactie, bestaande uit:
Maarten Bavinck
Corinne Lamain
Janneke Stegeman

Opmaak: Jaap Hikke
Druk: Secretariaat Dominicus
Omslag: World Press Foto 2024, Mohammed Salem

INLEIDING

Wat moeten we hier in Godsnaam mee? Zo verzuchtten velen – onder wie de redacteuren van deze Dominicuskrant Special – op verschillende momenten in het afgelopen jaar. Het schokkende geweld door Hamas op 7 oktober 2023 en de disproportionele reactie daarop van de Israëlische staat laat bijna niemand onberoerd. Hamas en Israël hebben zich schuldig gemaakt aan oorlogsmisdaden. Verschillende instanties spraken van genocide. Ook in ons land leidde dat tot veel beroering, polarisatie is niet uitgebleven.

In de Dominicus is op verschillende manieren stilgestaan bij de gebeurtenissen en bij onze verantwoordelijkheid. Toch bleef er ongemak over de taal in onze liturgie. We lezen de verhalen uit de Hebreeuwse bijbel over de uittocht uit Egypte, de bevrijding uit de Babylonische ballingschap, en de belofte van Ik-Zal-Er-Zijn. Het zijn verhalen van bevrijding en gerechtigheid die gericht zijn aan het Bijbelse Israël. Onze liturgische traditie bouwt in woord, gezang en symboliek voort op die beelden en verhalen.
Er is ook de politieke realiteit van de staat Israël. Het Bijbelse Israël en de huidige staat moeten niet gelijkgeschakeld worden. Maar die staat doet zich wel voor als voortzetting van het Bijbelse Israël.

Bovendien hebben we te maken met onze eigen geschiedenis van antisemitisme en racisme. Bijbelse noties spelen daarin ook een rol, bijvoorbeeld in de christelijke overtuiging dat joden niet langer het uitverkoren volk waren, en dat christenen hun plek hadden overgenomen. Hoe gaan

De in totaal 22 bijdragen , inclusief de bijdragen in deze bijlage zijn te lezen op de website van de Dominicus:
https://dominicusamsterdam.nl/Dominicusspecial

Special Dominicuskrant

Bezinning op onze Bijbelse traditie in het licht van Gaza

we om met die erfenissen en realiteiten, als een gemeenschap die verbonden wil zijn met de bevrijdingstheologie?

Als betrokken Dominicusgangers zijn wij van mening dat dit een actief proces van reflectie behoeft. Wij beschouwen onszelf als aanjagers en ondersteuners van dit proces, maar we nemen natuurlijk ook deel aan de uitwisseling. Wij zien een noodzaak tot bezinning op en verandering van onze omgang met de Bijbelse traditie. Maar de vorm en invulling daarvan is aan ons allen bij de Dominicus en deze bezinning is daar een eerste stap in.

Het liturgisch team riep op 15 oktober j.l. op gedachten te verzamelen over deze thema's. Deze oproep vond gelukkig massaal gehoor. De redacteuren van de Special ontvingen een totaal van 22 bijdragen, ingediend door 25 mensen die zich aan de Dominicus verbonden weten (soms waren meerdere auteurs betrokken). De bijdragen zijn van verschillende aard. Er zitten gedichten bij en persoonlijke reflecties, maar ook theologische en historische analyses. Hoewel de auteurs verschillende posities innemen ten opzichte van Israël en Palestina, geven ze allemaal blijk van ontzetting en verwarring. Veel auteurs dragen wegen aan die wij zouden kunnen bewandelen. Tijdens de gemeentemiddag die onderdeel is van de bezinning, zullen we deze gezamenlijk verkennen. De datum wordt binnenkort bekend gemaakt.

Wij zijn alle inzenders dankbaar voor hun denkwerk en voor de bereidheid zich bloot te geven over een onderwerp dat de gemoederen zeer bezighoudt. Vanwege het grote aantal inzendingen hebben we besloten een deel van de bijdragen te publiceren in deze Special en anderen op de website* van de Dominicus.

Daarbij hebben we gekeken naar:
1) Aansluiting van de bijdrage op de centrale focus: bezinning *op de Bijbelse traditie* in het licht het geweld in Gaza en in Israël;
2) Verscheidenheid van perspectieven;
3) Diversiteit van de indieners.

Op de website bevinden zich naast de inzendingen die helaas niet in de gedrukte versie pasten ook de uitgebreidere versies van een aantal stukken uit de Special die het maximum aantal woorden van 500 overschreden.

De bijdragen zijn op alfabetische volgorde van de achternaam van de auteur gesorteerd. Dat levert een plezierige afwisseling van bijdragen op. We wensen jullie veel wijsheid en inzicht toe bij het lezen en zien jullie graag terug op de gemeentemiddag.

Maarten Bavinck
Corinne Lamain
Janneke Stegeman

Meindert Boersma

Zes stellingen rond de bezinning op onze, in de Dominicus beleden, Bijbelse traditie in het licht van 'Gaza'.

1. Geworteld in de bevrijdingstheologie!?

Het exodusverhaal, het verhààl van de bevrijding van het Joodse volk uit de macht van Egypte, staat symbool voor de bevrijding van kwade machten. Het is een verhaal, toegeschreven aan een handelende, antropomorfe godheid. Het is ook een symbolisch verhaal over de hoopvolle kracht van de mens. Een verhaal over winnaars en verliezers.
Deze bevrijdingstheologie is moeilijker dan op het eerste gezicht lijkt.

2. Jezus komt niet uit de lucht vallen.

- Jezus is geworteld in het rabbijnse jodendom in zijn tijd. Een nogal wettische interpretatie van de Joodse traditie, vrucht van een langdurig politiek, maatschappelijk en godsdienstig proces. Jezus herinterpreteert, herijkt dat (rabbijns) Joodse geloof.
- Het verhaal van deze Joodse Jezus is in latere tijden op veel verschillende manieren ingevuld, bijgekleurd, aangepast, verchristelijkt. Van louter symbolisch tot strikt letterlijk, tot een dramatisch losmaken van zijn Joodse achtergrond. Hoe 'ingevuld' is ons Jezusbeeld?
- Wie, als Jezus, de Tenach letterlijk leest, kiest voor een godsbeeld waarin wraak, straf en oordeel hand in hand gaan met begrippen als liefde, vergeving, verzoening.
- Het christelijk geloof heeft zich ontwikkeld van een Joodse sekte tot een zelfstandige, veelkleurige beweging. Zo is er een 'spanning' ingeslopen met alles wat met jodendom, jood en het woord Israël verband houdt. De Holocaust heeft deze spanning versterkt.

3. Als het gaat over oorlog, over Gaza, Israël, Libanon:

- Iedere dode is er één te veel!
- Alles mag worden gezegd of genoemd, maar niet alles hoeft te worden uitgesproken.
- Niets zeggen is zwijgen; zwijgen kan spreken zijn.
- Boosheid, verontwaardiging en 'iets willen doen' zijn legitieme emoties.
- Kennis is onontbeerlijk en kan leiden tot inzicht.

We moeten leren leven in en omgaan met deze paradoxale verwarring. Ons wordt een 'creatieve machteloosheid' gevraagd of misschien wel een 'kritische machteloosheid'.

- Wij zijn vreemdeling, niet de ander. Wij: slachtoffer van ons eigen gelijk, van onze verontwaardiging, van onze machteloosheid.
- Laat niet haat onze metgezel zijn.

Haat, wraak, straf, vergelding, eigen gelijk en oorlogstaal zijn in feite de echte tegenstanders, die in onszelf leven.

4. Een taal die ons verstaat.

- Een liturgie zou deze elementen (boosheid, verontwaardiging, machteloosheid) met elkaar moeten verbinden, althans dat willen. Zo heeft ze recht van spreken. De enige vorm die daarvoor geschikt is, is die van poëtische taal, in woord en klank.
- Verbinden is delen, niet om het met elkaar eens te zijn, de ander te overtuigen, maar wel een gemeenschappelijk lied zingen vanuit elkaars herkende wanhoop.
- Waarom dan nog bidden?

Bidden om vrede tot een lieve God ergens in de hoge is een vluchtweg. Bidden is spreken over wat ons beweegt, in de hoop dat het ergens op slaat.

5. Wij verplichten ons:

* Heb je vijanden lief.
* Wat jou geschiedt, doet dat ook de ander niet.
* Doe meer dan het gewone.
* Als iemand je op de linker wang slaat, keer hem ook de rechter toe.

6. Vrede:

Is shalom, salaam.
Vrede is de weg. Dát vraagt onze solidariteit.

Jan W. Bossenbroek

In de liturgie van 6 oktober werd een oproep gedaan te reageren op de stelling: bezinning op onze Bijbelse traditie in het licht van Gaza. De situatie in Gaza roept spanning op tussen het Bijbelse beeld van Israël en de politieke realiteit van de staat Israël.

Graag wil ik hierop reageren, maar dan vanuit een christelijke invalshoek. Dat is dus vanuit het Nieuwe Testament. Als Christen kijk ik met verbijstering naar wat zich afspeelt in de Gazastrook, Libanon en Israël. Leiders die zich de almacht van hun Heer toebedelen en zich verbergen in tunnels, andere beschermde ruimtes en/of dure hotels en hun bevolking in gijzeling houden.

De positie van Christenen in dit geheel komt nauwelijks aan de orde. In Trouw van 5 september 2024 stelt de kersverse Lutherse predikant in Jeruzalem (ds. Sally Azar) dat zij het gevoel heeft dat mensen de christelijke Palestijnen in de regio vergeten. Zij verzucht dat zij de solidariteit van de internationale Christelijke kerken mist. Het zijn niet alleen de moslims die getroffen worden (*of de Joodse – jw-),* maar ook Christenen. Geldt deze stilte niet ook voor de Dominicus?

Het zijn niet alleen de moslims die getroffen worden maar ook Christenen.

Er wordt, terecht, gerouwd om de doden in de oorlogsgebieden. Men raakt gefrustreerd door de acties vanuit de leiding van de vechtenden die van alles willen behalve vrede. Er wordt meegelopen in vredesdemonstraties waar wordt gezwaaid met Palestijnse of Israëlische vlaggen. Maar daadwerkelijk steun verlenen of contact zoeken met de christelijke gemeenschap daar? In zijn column in Trouw van 5 oktober vraagt Alain Verheij zich af of de genuanceerde PKN een kerkgenootschap is of een voorbehoedsmiddel. Dit vanwege de persberichten die worden gepubliceerd waarvan niemand boos of blij wordt. Ook vanuit de Roomse zijde is de stilte oorverdovend. Voor de inwoners is Gaza een verschrikkelijk oord geworden door Hamas acties en de reactie vanuit Israël hierop. Dat zou en moet tot een kerkelijk zware veroordeling moeten leiden en dat gebeurt dus niet. En compassie geldt inmiddels ook voor de inwoners van Libanon.

De frustraties over de huidige situatie begrijp ik helemaal. Maar wil je als kerkgemeenschap in verband gebracht worden met een allegaartje aan zwaaiende vlaggen en gemaskerde demonstranten? Helemaal als zij eenzijdige steun verlenen aan de oorlogvoerende partijen?

Als kerkgemeenschap kan je ook steun geven aan de christelijke kerken die actief zijn in Israël en/of de Westelijke Jordaanoever. Met name omdat Christenen in het Midden-Oosten zich tussen hamer en aambeeld bevinden (Moslims en Joden). Ik meen me te herinneren dat mevrouw Chris de Leeuw zich op deze wijze heeft ingezet in en voor de bezette gebieden.

Vandaar dat een zoektocht naar christelijke medegelovigen in Libanon, Israël en de bezette gebieden vanuit de Dominicuskerk mij geen onmogelijke opgave lijkt, maar een noodzaak.

Michael Elias

Meervoudige loyaliteit

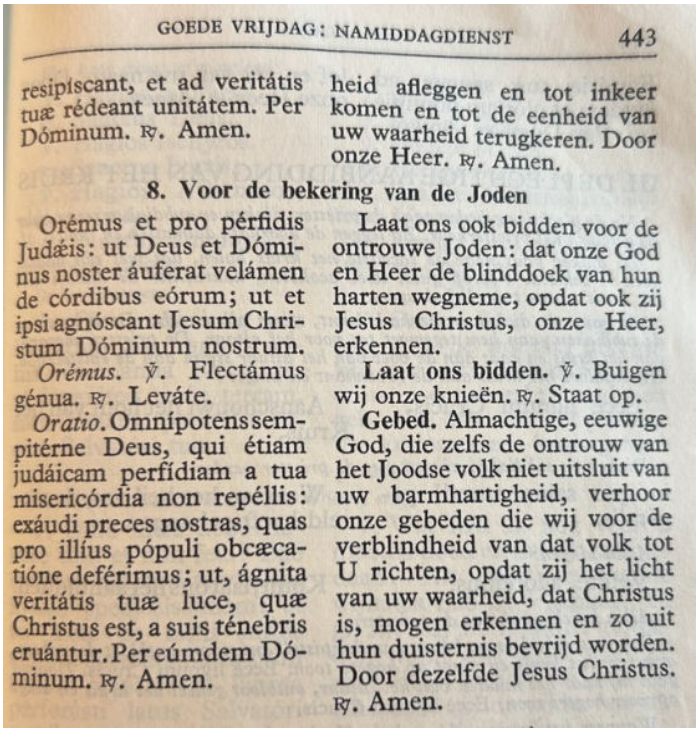
'Wat is het succesvolste exportproduct van het heilige land? Sinaasappels, *high tech*, humus?'
Als bestuurslid van Nes Ammim, een dorp in Galilea waar Joden en Palestijnen met elkaar in dialoog gaan, gaf ik in lezingen over 'de situatie', meestal zelf het antwoord: 'Geen van deze drie, het exportproduct bij uitstek is het conflict. En omdat we geen onderdeel van het probleem willen zijn, gaan wij dat product niet verspreiden, maar blijven we in dialoog met alle partijen, vanuit onze christelijke wortels.'

Maar hoe ligt dat anno 2025, meer dan een jaar na de ongekende wreedheden tijdens de aanslag van Hamas op inwoners van de Negev, die de aanleiding vormde voor een afgrijselijke oorlog?

Met de slachtoffers in Gaza die de NOS bijna dagelijks in beeld brengt, heb ik compassie. Ik zie de schending van mensenrechten door de IDF onder ogen, bid in de kerk voor de getroffenen, maar wil niet 'in het kamp Gaza' zitten om de rivaliteit hier te lande aan te wakkeren, want ik blijf ook met Israël verbonden, zelfs als Netanyahu daar premier is. Met de demonstratieslogan '*From the river to the sea Palestine free*' heb ik geen affiniteit; hoe stelt men zich dit voor, vraag ik me af, aan welk in de Arabische wereld zou een 'free Gaza' zich kunnen spiegelen? - nog afgezien van de uitleg dat dit een oproep tot een nieuwe holocaust kan inhouden. Verschillende Palestijnen heb ik - met bitterheid - horen beweren dat ze liever als tweederangsburgers in Israël wonen, dan op de Westelijke Jordaanoever of in Gaza. Dat is echter geen wenkend toekomstperspectief...

Heeft het zin de staat Israël te demoniseren? Dat sluit m.i. aan bij de eeuwenlange Jodenhaat die uitliep op het vermoorden van zes miljoen Joden tijdens de sjoa. Laten we de hand in eigen boezem steken: ook in de Dominicuskerk is op Goede Vrijdag in het Latijn nog lang gebeden *pro perfidis Judaeis*.

Verschillende Palestijnen heb ik horen beweren dat ze liever als tweederangsburgers in Israël wonen, dan op de Westelijke Jordaanoever of in Gaza.

GOEDE VRIJDAG: NAMIDDAGDIENST 443

resipiscant, et ad veritátis tuæ rédeant unitátem. Per Dóminum. ℟. Amen.

heid afleggen en tot inkeer komen en tot de eenheid van uw waarheid terugkeren. Door onze Heer. ℟. Amen.

8. Voor de bekering van de Joden

Orémus et pro pérfidis Judæis: ut Deus et Dóminus noster áuferat velámen de córdibus eórum; ut et ipsi agnóscant Jesum Christum Dóminum nostrum.

Orémus. ℣. Flectámus génua. ℟. Leváte.

Oratio. Omnípotens sempitérne Deus, qui étiam judáicam perfídiam a tua misericórdia non repéllis: exáudi preces nostras, quas pro illíus pópuli obcæcatióne deférimus; ut, ágnita veritátis tuæ luce, quæ Christus est, a suis ténebris eruántur. Per eúmdem Dóminum. ℟. Amen.

Laat ons ook bidden voor de ontrouwe Joden: dat onze God en Heer de blinddoek van hun harten wegneme, opdat ook zij Jesus Christus, onze Heer, erkennen.

Laat ons bidden. ℣. Buigen wij onze knieën. ℟. Staat op.

Gebed. Almachtige, eeuwige God, die zelfs de ontrouw van het Joodse volk niet uitsluit van uw barmhartigheid, verhoor onze gebeden die wij voor de verblindheid van dat volk tot U richten, opdat zij het licht van uw waarheid, dat Christus is, mogen erkennen en zo uit hun duisternis bevrijd worden. Door dezelfde Jesus Christus. ℟. Amen.

Kinderen doen eerste communie in de Heilige Familiekerk in Gaza, januari 2024,
bron: facebook Heilige Familiekerk in Gaza

Ik las in Ha'aretz: 'Meer dan enige andere natie zouden Joden de gevaren van dehumanisering moeten onderkennen.'
Maar is het aan ons westerlingen 'met een besmet verleden' om het vingertje op te heffen naar Israël? Liever doneer ik aan een organisatie als B'Tselem, *'The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories',* die van binnenuit strijdt voor de handhaving van mensenrechten - die indertijd nota bene zijn geformuleerd vanuit de Joodse traditie.

'Ben jij voor de Joden of voor de Palestijnen?'

Wat een vraag! In Jeruzalem vertelde iemand me dat hem soms werd verweten, geen keuze te willen maken. Hij tekende een cirkel met een verticale streep erdoor: links joden, rechts Palestijnen. 'Ik trek een andere lijn', zei hij en er ging een horizontale streep onderaan door de cirkel: 'Boven de streep wordt gepolariseerd, maar ik voel me verbonden met de mensen daaronder: die naar elkaar willen luisteren, bereid zijn hun pijn te delen, zoekend naar verzoening en vrede.' Ze zijn er nog, ook anno 2025. Meervoudige loyaliteit noemde hij dat.

De geschiedenis is uitermate gecompliceerd - en of er *vanuit den Hoge* wordt ingegrepen? Ik weet het niet. Laten we blijven leren van de verhalen die ons in de Schrift zijn overgeleverd, hoop houden en naar elkaar blijven luisteren.
Dat er vrede kome.

Complimenten voor de redactie van deze special van de Dominicuskrant voor het bespreekbaar maken van dit uiterst gevoelig liggende thema...

Gre de Groot

Conflict Midden-Oosten

Het conflict in het Midden-Oosten kan je van zeer veel kanten belichten. In deze bijdrage wil ik dit doen vanuit de invalshoek van het Godsbeeld wat achter dit conflict schuilgaat. Juist in de Dominicus lijkt mij dat een goede invalshoek.

Aan het einde van een hbo-opleiding theologie van de grote protestantse kerken in Nederland trok ik de conclusie dat de bijbel zo menselijk tot stand gekomen was dat we volgens mij in ons leven de bijbel moeten doorschrijven. Aan het einde van de Basiscursus 'de Vrouwelijke Oudheid' bij Academie PanSophia van Annine van der Meer in 2008 moest ik concluderen dat ons Godsbeeld zo menselijk tot stand gekomen was dat wij in ons leven volgens mij het Godsbeeld opnieuw moeten en mogen herzien en vormgeven.

Marie Meeusen bij demonstratie, foto: @ohbeautifulworld (instagram)

Want wat moeten wij met een God van wraak; een jaloerse mannelijke God; die goedgekeurd of geëntameerd heeft dat vrouwen eigendom werden van de man; die opdracht geeft de vijand in zijn geheel uit te roeien; die uitverkorenen kiest? Dit beeld bepaalt, niet overal, maar wel voor een bepaald deel ons Oude Testament. Met name de tijd van de koningen is dit het overheersende beeld. Natuurlijk weet ik dat wij in de Nederlandse kerken al vijftig jaar om deze teksten heen preken en een ander Godsbeeld laten zien. Maar deze teksten staan nog steeds in onze bijbel.

In de vrouwelijke oudheid, leerde ik, bestonden vele Godinnen, werd het vrouwelijke vereerd vanwege de levengevende en toekomstgerichte mogelijkheden van de vrouw; de baarmoeder, de schoot, het erbarmen en seksualiteit als levensdrift waren belangrijk. Wat heeft het voor consequenties dat de vrouwelijke Godin er eerder was dan de mannelijke God? Zeer veel, volgens mij. Het maakt ons huidige Godsbeeld betrekkelijk en zo kan het vandaag ook weer evolueren.

Als we kijken naar het Godsbeeld in het huidige conflict in het Midden-Oosten dan kan ik niet anders concluderen dan dat dit in het verlengde ligt van het Godsbeeld zoals dat in delen van ons Oude Testament, de Thora van het Joodse volk, te vinden is. "Wij zijn het uitverkoren volk; dit land is ons duizenden jaren geleden beloofd; wij reageren zoals de 'God van wrake' gewend is te doen; er is 1 waarheid en dat is die van ons; wij zijn een 'beschaafd' land en de Palestijnen zijn barbaars" enz.

Wraak is dan als wij in Israël 2000 doden tellen, dan brengen wij 45.000 Palestijnen om.

Iemand 'de keel doorsnijden' vinden wij een barbaarse methode en stellen daar onze geavanceerde vernietigingswapens tegenover die met een druk op de knop 1000den tegelijk kunnen doden. Dat noemen wij beschaafd. Voor mij is dit vernietiging.

Als wij ons Godsbeeld willen herzien en groeien naar een mannelijk – vrouwelijk Godsbeeld aanvullend op elkaar en gelijkwaardig zal ieder mensenleven tellen; begin-

nen we gesprek ipv geweld; kunnen we ieders wonden helen; kunnen we zien dat verschillen ons verrijken; kan ieder mens zich ontwikkelen. Want in de moederschoot telt ieder mens, wordt ieder persoonlijk gezien en kunnen de bij iedereen geslagen wonden helen.

Yael Deckelbaum, een joodse vrouw, die samen met Palestijnse vrouwen de wereld over trekt met haar lied: "Women of the world unit" zie je in filmpjes op YouTube duizenden vrouwen verenigen die haar zingend en dansend volgen. Zo weten we van Mandela dat, na het apartheidsregime in Zuid-Afrika, iedereen de mogelijkheid kreeg voor vergiffenis in de waarheidscommissies. Dat is volgens mij de enige weg om uit dit conflict te komen. "Vrouwen verenig je en weiger nog langer mee te werken aan een systeem van geweld, aan een eenzijdige mannelijke God, maar maak je vrij en wordt gelijkwaardig." Laten we mannelijk – vrouwelijke gelijkwaardigheid opbouwen en in de Dominicus beginnen met ons Godsbeeld, met elkaar in gesprek gaan, respect hebben voor ieders eigenheid en gezamenlijk het leven vieren.

Peter van Kessel

De Bijbel en Gaza: het beeld van de wereld, de mensen en onszelf.

Wat betekent Gaza voor de omgang met de bijbel in de Dominicus? De bijbel is een verzameling verhalen, een oerverhaal over de schepping van hemel en aarde, van Adam en Eva, de zondeval, Abraham door God bestemd tot stamvader van het uitverkoren volk Israël, lotgevallen van dat volk in afwachting van de Messias, die een rijk van Gerechtigheid zal vestigen.

Toen kwam een prediker, Jezus, die in conflict raakte met de wettische opstelling van de schriftgeleerden wat hem zijn leven kostte. Na zijn verrijzenis op Pasen en de neerdaling van de Heilige Geest op Pinksteren begrepen zijn leerlingen gaandeweg dat het behoren tot Gods uitverkoren volk nu ging gelden voor allen die geloofden in hun Jezus-Messias en zijn boodschap van Gerechtigheid én Naastenliefde. Het verhaal hierover staat opgetekend in het Nieuwe Testament. De joodse bijbel bleef gelden, ook voor de christenen, met alle beelden die zij opriep: de witte mens als door God uitverkoren, bestemd om te heersen over andere mensen, ze te onderwerpen, desnoods te verdelgen. De geschiedenis laat zien hoe naast de boodschap van het christelijke Nieuwe Testament andere, tegengestelde elementen uit het Oude Testament *deep down* bleven doorwerken in het christendom en in belangrijke mate in de hele westerse wereld.

Dan heel langzaam komt de twijfel op, als Israël zonder enige terughoudendheid reageert

Wat we nu in Gaza zien gebeuren met de verschillende en verschuivende reacties daarop laat die tweeslachtigheid in de westerse wereld zien. De aanvankelijke onvoorwaardelijke steun aan Israël en de veroordeling van Hamas geven aan hoe spontaan voor Israël werd gekozen, tegen die 'terroristen'. Dan heel langzaam komt de twijfel op, als Israël zonder enige terughoudendheid reageert en genadeloos duizenden mensen afslacht. En hoe

lang nog zal in ons land sympathiseren met Gaza gezien worden als een vorm van antisemitisme? Hoe lang blijven we wapens leveren aan Israël? De VS gaan nog steeds onverstoorbaar door met steunverlening aan Israël. Israël zelf lijkt nauwelijks enige twijfel te hebben over het recht om de samenleving in Gaza te vernietigen en de Palestijnen in de Westbank het leven onmogelijk te maken.
Wat te doen met de bijbel in het licht van Gaza?

Wat zegt de bijbel over Gaza? Er is een opmerkelijke passage bij Jozua 11: 22-23. Daar wordt verteld hoe Jozua de Enakieten uitroeide. Er bleef niemand van de Enakieten over in het land der kinderen Israëls; alleen bleven zij over te Gaza, te Gath en te Ashdod. Is Israël bezig nu dat verzuim in te halen?

Mij lijkt dat het drama Gaza de vraag onvermijdelijk maakt of het Oude Testament met zijn gruwelverhalen nog zo'n prominente plaats op de lessenaar mag innemen. Wat mijzelf betreft, mij dunkt dat we aan geen enkel boek een tijdloze betekenis moeten toekennen. Elk boek, ook het Nieuwe Testament, draagt onvermijdelijk zijn 'tekenen des tijds'. Maar als de bijbel toch op de lessenaar gehandhaafd blijft, laten we er dan een doek overheen leggen met daarop geborduurd een groot vraagteken.

Albert Koot

Rabbijnen voor Mensenrechten

De *'Rabbis for Human Rights'* logeren bij Bedoeïenen en Palestijnen die worden overvallen door bezetters. Zij vormen een beschermende aanwezigheid tegen stiekeme, straffeloze overvallen, mede door het verbod op Haaretz en Al Jazeera. Wat tevens een schending van het mensenrecht op informatie is.

Helaas horen veel collega-rabbijnen, zoals Meir Kahane, bij de nationaal-religieuze regeringspartijen die sinds de moord op premier Yitzhak Rabin in 1995 aan de macht zijn. De moordenaar van premier Rabin, Yigal Amir, was een nationaal-religieuze kolonist uit illegaal bezet gebied.

Beruchte Bijbelverzen zijn 1 Samuel 15, 1-3 (Amalek), en Numeri 33,55. Godsspraken die bevelen tot verjagen en uitroeien. Feitelijk genocide. Menigten scanderen 'Amalek' aangevuurd door ministers en generaals. Het bloedbad door Baruch Goldstein in Hebron in1994; de moorden op de Nederlandse journalist Jacob Israël De Haan honderd jaar geleden, en op premier Rabin dertig jaar geleden, zijn vanuit deze verzen te verklaren. Plak het etiket 'Amalek', dan de dialoog weigeren en uitmoorden volgens godsspraak.

Nederland belijdt met loze woorden deze twee-staten-oplossing.

Het is confronterend dat een dierbare traditie genocidale verzen bevat die voor onderdrukkers belangrijk zijn, maar oproepen tot schending van mensenrechten. Want met de bijbel is de gulden regel van Confucius, via India en Mesopotamië, westwaarts gereisd: 'Bejegen de ander als uzelf.' Dit beginsel, de wederkerigheid, is de basis onder de mensenrechten. De Bijbelverzen die hierover gaan zijn gelukkig

Gush Shalom, Vrede voor beide

veel talrijker dan de commando's tot verjaging en uitroeiing. "Gush Shalom, Allebei Vrede" De leus van Uri Avneri, Shimon Peres, Yasser Arafat en premier Rabin. Allebei een staat, wederkerig. (Zie illustratie)

'Maar de gijzelaars dan, en het geweld van Hamas ?' Ook zij plegen oorlogsmisdaden en zijn terecht veroordeeld. Wel heeft de conflictpartij met meer wapens, ook navenant een grotere verantwoordelijkheid. En dit verschil in militaire proporties is enorm. Premier Rabin, ex-generaal, besefte dit en sloot in 1995 de Oslo-akkoorden met Arafat. Op basis van wederkerige erkenning. Nederland belijdt met loze woorden deze twee-staten-oplossing. Maar erken dan beide! Tsjechië, Spanje, Ierland en Noorwegen erkennen beide staten. Waarom Nederland niet? En zeker moet Nederland stoppen met het leveren via Amerika van F35 bommenwerpers. Want daarmee maakt men burgers medeschuldig aan oorlogsmisdaden en belemmert men de twee-staten-oplossing. Een dringend beroep dus op NSC: Houd u aan het internationaal recht!

De *'Rabbis for Human Rights'* zijn een lichtpunt in deze duisternis en geweld. Zij zien de verdrukten en gaan naar hen toe. Wat een durf! Ook '*Road to Recovery'* doet dit: zij brengen patiënten door de *road blocks* naar het ziekenhuis, zelfs met gevaar voor eigen leven: beschermende aanwezigheid. Nederlandse bondgenoten zijn: *'Tent of Nations'*. Zij gaan naar Bethlehem en wonen een tijdje bij de christelijke boerenfamilie Nassar. En ook: Pax, Ambtenaren-voor-de-grondwet, en *Rights Forum* van Jan Pronk, Sylvana Simons en wijlen Dries van Agt. Lichtpunt is ook EAJG, Een Ander Joods Geluid, met Jaap Hamburg, Hedy d'Ancona, wijlen Hajo Meijer, Dieuwertje Blok, Ulli d'Oliveira, Benji de Levi. Veel Nederlandse Joden willen naast Israël graag een Palestijnse staat.
Veiligheid voor beide.

Dus kom op Nederland: "Stop met bommenwerpers leveren. Erken Palestina.
En tempo graag!" ○

Fokke en Sukke,
Bron: NRC/Jean-Marc van Tol, John Reid en Bastiaan Geleijnse

Tom Kroon

Verdriet van Israelische familieleden na de aanslag van 7 oktober, 2023.

bron: John Wessels

De huidige oorlogssituatie in het Midden-Oosten vloeit voort uit de hervestiging van het Joodse volk in Palestina en de stichting van een Joodse staat daarna. Deze vinden hun grond in o.a. de Balfourverklaring (1917), het Mandaat van de Volkenbond (1922) en de Onafhankelijkheidsverklaring (1948). Joodse theologen en fundamentalistische christenen verwijzen steevast ook naar ooit door Jahweh gedane toezeggingen voor een eigen Joods land. We lezen die ondermeer in Genesis 15:18-21, Ex. 23:31 en Num. 34:1-15. Omdat het christendom eeuwenlang een centrale rol gespeeld heeft in het vormgeven van de westerse beschaving, kan het niet anders dan dat de in het Oude Testament (OT) neergeschreven beloften en morele aanwijzingen ook buiten fundamentalistisch georiënteerde groepen als betekenisvol worden aangemerkt. Aansporingen als "Heb uw naaste lief als uzelf." (Galaten 5:14), "Bewijs elkaar goedertierenheid en barmhartigheid. Onderdruk de weduwe, de wees, de vreemdeling en de armen niet." (Zacharia 7:9-10), "Er is geen onderscheid tussen Jood en Griek" (Colossenzen 3:11) hebben - hoe gebrekkig soms ook - vorm gekregen in wet- en regelgeving. Daar komt bij dat de herinnering aan de Holocaust het christelijke westen welhaast noopt om de strijd van de Joden voor een eigen land te ondersteunen.

Ons gemechaniseerde wereldbeeld staat haaks op het magische-mythische wereldbeeld van de bijbelschrijvers en hun lezers.

Het OT en NT zijn lang geleden geschreven door mensen met een geheel ander wereldbeeld dan wij inmiddels doorleven. Onze planeet is een klein, kwetsbaar bolletje dat rond een middelgrote ster draait in een enorm universum. Fysische waaronder evolutionaire wetten maken daar de dienst uit, weten we nu. Alle natuurverschijnselen, ook het biologisch leven, is onderworpen aan die wetten. Ons gemechaniseerde wereldbeeld staat haaks op het magische-mythische wereldbeeld van de bijbelschrijvers en hun lezers. Zij waren ervan overtuigd dat veeleisende, wraakzuchtige, aan een bepaald gebied of een volk gebonden goden, allengs één God, de gang van zaken bepaalden.

Het eerste boek, het OT is geschreven tijdens en na drie deportaties van inwoners van het koninkrijkje Juda naar Babylonië begin 6de eeuw v. Chr. Een deel van de politieke en geestelijke elite werd opgenomen in de hofcultuur, weggevoerde akkerbouwers werden te werk gesteld, een deel van de Judeeërs vluchtte naar Egypte. Er ligt dus een diep insnijdende, traumatische ervaring aan dit boek ten grondslag.

Belangrijke vragen daar in Babel waren: waarom gebeurde dit alles en hoe kunnen we opnieuw beginnen? Zo ontstond het OT dat op die vragen antwoord gaf.
Uitgebreid, diepgaand historisch onderzoek heeft intussen aangetoond dat dit OT een creatieve fantasie is. Historische gebeurtenissen zijn misvormd, andere zijn verzonnen of verzwegen. Het is een poging om het verleden zo weer te geven dat daaraan inspiratie kan worden ontleend om na terugkeer uit balling-

schap een nieuwe samenleving in te richten en een tempeldienst rond een god vorm te geven die zelfs andere goden naar zijn hand zet. Het OT biedt ons inkijk in het emergente ontstaan van een nieuwe godsdienstige en politieke filosofie binnen een zich evoluerend magisch-mythisch wereldbeeld. Er is één God die de dienst uitmaakt.

Hoe verhouden wij ons als Dominicusgemeente tot de huidige situatie in Israël? Mijns inziens door wat daar gebeurt radicaal los te koppelen van de verhalen in het OT (en het Nieuwe). Het internationaal recht dient gewoon te worden toegepast, net zoals we dat ook doen ten aanzien van Rusland en Myanmar.
Maar los van het wereldbeeld, er worden met het herschrijven van de eigen geschiedenis en de nieuwe kijk op een godheid in dit boek ook pogingen gedaan om vragen te beantwoorden als: Wat maakt het leven waardevol? Hoe verhoud ik mij tot de medemens? Hoe houden wij een samenleving overeind? Op het punt van zinverlening kan dit boek dan ook nu nog tot nadenken stemmen. Er wordt een bepaalde levenswandel aanbevolen die in onze tijd van winzucht en klimaatcrisis het doordenken opnieuw waard lijkt. Nu wij anno 2025 weten dat de ontwikkeling van het leven en onze geest volledig onderworpen zijn aan natuurwetmatigheden, kan het OT nog een prikkelende rol blijven spelen. Datzelfde geldt trouwens voor het NT. In plaats van zelf suggesties te doen voor nieuwe lezingen, rituelen en zang zou ik ervoor willen pleiten om met andere Dominicusgangers daarover van gedachten te wisselen.

tmkroon@hetnet.nl

Dit is een door de redactie ingekorte versie. Voor het origineel verwijzen we naar de Dominicus website.

Voorbij alle ideeën
van goed en kwaad,
ligt een land.
Daar zal ik je ontmoeten.

Rumi

Ingezonden door
Marieke Winter

Christ in the Rubble, Kerst 2023;
bron: Lutherse kerk Bethlehem

Ingeborg de Lange

Vriendschap

Vanaf mijn middelbare school heb ik een goede, fijne en heel creatieve vriendin. We hebben allebei ons examen gedaan in het vak tekenen en handvaardigheid, een bezigheid waar we dol gelukkig van worden.

We hebben talloze vakanties gemaakt, gewandeld, gefietst en hebben heerlijke en rare avonturen beleefd, waar ik met veel verve en gebaren over kan vertellen. Altijd een groot succes als ik begin te vertellen. Onze fotoalbums puilen uit van hilarische kiekjes.
We hebben allebei een dochter van dezelfde leeftijd, die ook nog eens leuk met elkaar kunnen opschieten. Allebei getrouwd met een eigenwijze man en wat bleek, deze twee eigengereide mannen kunnen het ook goed met elkaar vinden. Dus we doen veel en vaak iets samen.

Tot 7 oktober, de zwarte dag die niemand ooit meer zal vergeten. Ik was net als iedereen geschokt door wat er gebeurde. Wat ik niet wist was dat mijn relatie met mijn vriendin drastisch zou veranderen, onoverbrugbaar.

Ik was door mijn opvoeding al heel lang geïnteresseerd in een eerlijke oplossing voor het midden oosten conflict, dus mijn sympathie lag niet bij voorbaat bij Israël, zoals de rest van mijn zeer gelovige familieleden wel. Vrijwel meteen in de weken na de disproportionele acties van Israël, werd er een wake georganiseerd in de Dominicus.
Omdat ik de afgelopen twee jaar steeds meer vertrouwd ben geworden met wakes en de kracht van het samen delen van je verdriet, stond ik meteen in de rij om te helpen om dit tot een succes te maken.

Gewoon omdat ik niet anders kon en omdat ik zo overhoop lag met mijn heftige gevoelens over deze zaak. Ik heb nooit iets van de ernst van de doden en gijzelaars in Israël afgedaan. Het is erg, heel erg en dat blijft het.

Maar de weerzinwekkende reactie van de staat Israël, maakte mij zo kwaad, verdrietig, wanhopig en machteloos dat de pijn van hen bijna ondergesneeuwd raakte. Het ene leven leek zoveel meer waard dan het andere. Ik heb een warme band met mijn Arabische broeders en zusters omdat ik dagelijks met ze samenwerk, ook bij hen merkte ik die wanhoop en woede, wat mij sterkte in mijn gevoelens.

En nu mijn vriendin: ze was verbolgen over de wake….
Ik was verbijsterd. Ik begreep er niets van…. Ineens kwamen we erachter dat we lijnrecht tegenover elkaar stonden in dit verre conflict, wat nu zo dichtbij en onderhuids geworden was . We begrepen elkaar niet meer.

Tijdens een wandeling op een prachtige dag in de polder, waarbij we al een uur over oppervlakkigheden hadden gesproken, hield ik het niet meer.
De pikzwarte olifant die tussen ons in liep, kon ik niet meer wegdenken. De waarheid ligt

niet in het midden, er is te veel onrecht aan een kant aangedaan en inderdaad, ik kies een kant: ja,… die van de Gazanen, Libanezen, Westbankers. Het gesprek werd heftig, onbegrijpelijker en we probeerden het nog te redden, maar het kwaad was al geschied, we hoorden elkaar niet meer.

Nu al een jaar verder, hebben we het weer en weer geprobeerd, ik heb serieus weer met een zacht hart geprobeerd te luisteren. Ik begrijp haar gewoon niet, de feiten kloppen niet, dus daarom vind ik het zo moeilijk om tot elkaar te komen. Wat nu?

Ze wil graag dat ik een boek lees. Ik heb beloofd dat te doen en daarna praten we verder.
Het boek?
Wie over vrede spreekt, heeft moed.
Nederlandse schrijvers over de oorlog in Israël en Gaza,
uitgegeven door Prometheus.

We zullen het zien en als wíj er geeneens uitkomen, dan zullen ze het ook niet in het Midden Oosten ooit eens worden. Dus alleen al om het visioen van vrede, ben ik verplicht dit gesprek aan te gaan. ○

Frederik Lobbrecht

Golem of Avatar

Brian Klug, een Engelse taalfilosoof, onderscheidt drie betekenissen van '*the people of Israel*':
1> 'het samengeraapt zooitje stammen' uit de Bijbel: het 'volk van Israël' *binnen* de Bijbeltekst.
2> die joden die deze Schrift door de tijd hebben gedragen: het 'volk van Israël' *buiten* de tekst.
3> een diverse bevolking van de huidige staat Israël, een land aan de Middellandse zee.

Golem en Altneushul, Foto: F. Lobbrecht

Er rinkelt in Europa, in Nederland, nog een Pavlov-belletje: de vervangingstheologie. Het 'volk van Israël' *binnen* de tekst is uitverkoren - maar deze uitverkiezing is overgegaan op de Christelijke kerk, en, gesecularisseerd, op de Europese 'beschaving'. Meerdere staten, ook Nederland, maakten aanspraak op de titel 'Israël', een 'uitverkoren natie'. Die toeeigening van de naam 'Israël' (*binnen* de tekst) was nooit goed nieuws voor het volk van Israël *buiten* de tekst.

Recent bezocht ik in Praag het graf van de Maharal, Rabbi Jehoeda ben Löw, volgens de legende schepper van een golem. Dit wezen van klei van de oever van de Moldau werd o.a. tot leven gewekt door het Hebreeuwse woord '*Emet*' (trouw/waarheid) op zijn voorhoofd. Wiste je de eerste letter (Alef) uit dan bleef er *Met* staan, 'dood', en verviel de golem weer tot klei. In de vele verhalen en legendes over de beschermende kracht van golems zit bijna altijd een ondertoon van dreiging. Er kon altijd weer een beschuldiging van een moord op een christenkind, een pogrom komen. Maar wat als de golem het geweld waartegen het beschermde juist belichaamde? Wat als de Alef is uitgewist, maar de golem blijft?

De deuren van het Israëlische paviljoen van de Biënnale van Venetië 2024 bleven dit jaar gesloten, uit pro-

Ruth Patir:
still uit ‘Keening’

test, maar één werk bleef door de gesloten glazen deuren zichtbaar: In het videokunstwerk *Keening* (Bewenen) van de Israëlische kunstenaar Ruth Patir komen Judese pilaarfigurines van terracotta tot leven. De vrouwenfiguren hebben een pilaar als lichaam en prominente borsten. De beeldjes stammen uit dezelfde tijd (800-600 BCE) dat de Hebreeuwse religie transformeerde van polytheïsme naar monotheïsme: één enkele tempel, en enkel één (mannelijke) God. Deze beelden zijn getuigen van die oudere godsdienstige praktijk.
Honderden van deze beeldjes, heel, of gebroken, lopen in een protestmars vanwege de aanval van Hamas en de daaropvolgende vernietiging van Gaza door een moderne Israëlische stad.

Het geweld dat in Israël - ook nu - plaatsvindt staat niet los van ons. Misschien nog belangrijker dan de wapens die ‘wij’ leveren zijn de verhalen die we vertellen, de excuses die we maken, de legitimatie die wij bieden en de overtuiging die een fundament vormt van grote delen van onze geschiedenis: de één is meer waard dan de ander.

Edward Saïd vatte in één zin samen wat alle Palestijnen weten: het beleid van de staat Israël - van vóór de stichting tot nu - is altijd al gericht geweest op hun negatie en verdrijving. De studies, documenten en verhalen die dit staven zijn talloos. Elke vrede daar, schreef Saïd in 1978, begint met de erkenning van dat feit.

Hoe verzetten we ons tegen ons eigen geweld? Hoe laten we meer verhalen toe, meer visies, meer mogelijkheden om naar elkaar en de aarde te horen en te kijken. Hoe zoeken we vrede en rechtvaardigheid? Wat of wie bedoelen we als we ‘Israël’ zeggen? ○

Dit is een ingekorte versie. Voor het origineel verwijzen we naar de Dominicus website.

Literatuur:

Brian Klug: *Offence: the jewish case,* London, 2009
Edward Said: *The Question of Palestine,* London, 1979/1992
Ilan Pappé: *The Idea of Israel,* 2014, London
Jacqueline Rose: *The Question of Zion*, Princeton, 2005
Ramzy Baroud/Ilan Pappé: *Our vision for liberation,* Atlanta/Exeter 2022
Ruth Patir: *(M)otherland,* NY/Tel-Aviv/Montreal, 2024 www.ruthpatir.com

Eva Martens

De strijd om het verhaal

We leven voor het eerst in de geschiedenis in een tijd waarin we voortdurend getuige kunnen zijn van de oorlog. Een tijd waarin we niet alleen overspoeld worden met nieuws, maar ons ook steeds moeten afvragen of het nieuws dat we zien het relevante verhaal is, waar is, en welke agenda het dient. Deze ontwikkelingen vragen iets nieuws van ons als kerk en brengen nieuwe verantwoordelijkheden met zich mee, wij zijn namelijk ook dragers en uitdragers van verhalen.

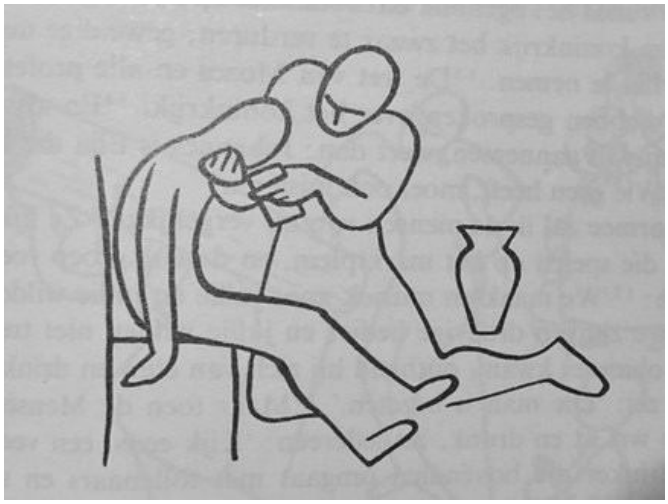
Dat maakt me als prediker soms kleinmoedig; het is veiliger om de spannende passages uit de bijbel te vermijden. En het is gemakkelijker de eeuwenoude teksten te relateren aan het kleine verhaal, dat ik zelf ken dan me te wagen in het oerwoud van verhalen over oorlogen. Niet dat dat altijd verkeerd is; dagelijks leed en vreugd van dichterbij mag er ook zijn. Maar er zit een gevaar in natuurlijk. De overvloed aan verhalen kan ons ook blind en ongevoelig maken voor het grote onrecht dat zich voltrekt; een genocide.

Ik voel die nervositeit ook in onze gemeenschap. Het leverde veel onrust op toen we op initiatief van Janneke Stegeman overwogen een wake voor Gaza te organiseren, om de namen te noemen van slachtoffers. Om hun verhaal in het licht te zetten. Past dit bij ons? Kunnen we de veiligheid garanderen? Is het te politiek? Vragen die rondgingen in de kringen die moesten beslissen. Gelukkig verlamden ze ons uiteindelijk niet. Ik denk dat die wake een voorbeeld was van hoe we op een relevante en aan de traditie getrouwe manier recht doen aan onze roeping als kerk. Inclusief de fouten die we maken op deze weg.

De bijbel bevat geen neutrale verhalen over Israël, zoveel mag duidelijk zijn. Neutrale verhalen bestaan trouwens ook niet. Ze gaan pas werken, met de Geest, *in ons* wanneer we met het schurende in gesprek gaan. Volwassen worden als traditie houdt volgens mij in dat we de met dezelfde, of liever nog grotere, gevoeligheid voor macht, waarheid en het ongezegde de Bijbel lezen als we dat (zouden moeten) doen bij mediaberichten.

Als kerk willen we naast actueel ook trouw zijn aan een waarheidsbegrip dat voorbijgaat aan meer en minder gefundeerde uitspraken gelijkstellen als ‘ook maar een mening’. Dat wordt ook weerspiegeld in de bijbel. Dat wil niet zeggen dat elke waarheid verkondigd in de Bijbel eeuwigheidswaarde heeft, zo staan we er al decennialang in.

Soms slaagt een beeld er eerder in om een universele taal te spreken door de tijden heen, een verhaal waarin wij onszelf herkennen. Ik moet denken aan het beeld uit Gaza

De een die een ander te drinken geeft.
bron: NBG/KBS-uitgave van het nieuwe testament van 1978: “Groot Nieuws Voor U”

van de vrouw in de blauwe jurk met okergele hoofddoek die het kind in de witte lijkzak omhelst: Inas Abu Maamar, met haar nichtje Saly. Een beeld dat wordt weerspiegeld in afbeeldingen op onze muren, een verhaal over leven in Gaza. Een overwinning op het tot dan toe dominante Israëlische verhaal dat slechts een ander verhaal naast zich duldt. Janneke koos het als beeld voor de Goede Week. Zonder de traditie zou dit beeld niet zo kunnen spreken en andersom zou de traditie niet spreken als we dit soort beelden er niet in zouden betrekken.

Soms slaagt een beeld er eerder in om een universele taal te spreken door de tijden heen, een verhaal waarin wij onszelf herkennen.

Groeien gaat gepaard met pijn. Bijvoorbeeld de pijn van in te zien van het leed dat ook onze eigen traditie heeft gebracht. Dat geldt natuurlijk evenzeer voor antisemitisme dat in Nederland vandaag een veel minder zichtbaar verhaal vormt. Daarvoor hebben we de verhalen in de Bijbelse ‘wijdsheid’ nodig. Om ons aan te schuren, om ons in te weerspiegelen en om ons voor te schamen.

Inaas Abu Maamar met het levenloze lichaam van haar nichtje Saly (5).
World Press Foto 2024, Mohammed Salem

Toon Poelsma

Bijdrage aan de bezinning

1

Ooit vond ik in een vakantiehuisje de *Grunneger Biebel*, de Groningse vertaling van de Bijbel. Het dialect kennend, hoor ik hoe Genesis 1 klinkt:
In het begun het God hemel en eerde schoapen. Eerde was onlaand en 't duustern lag over oervloud en Gaist van God zweefde over het wotter.
Vooral het woord *onlaand* is blijven hangen; als een groninger het zegt, hoor je hoe lang 2 *aa's* klinken, alsof er nooit een eind aan komt. Zo heten dus plaatsen - waar ter wereld ook- vol duister, chaos, vernietiging, ontwrichting en ga zo maar door.
Maar met die klank van het *onlaand* nog in mijn oren, hoor ik in dezelfde zin zoiets ongrijpbaars als *Gaist van God* die in dat duister aanwezig is. Die Geest die in dat verhaal maakt dat *onlaand, laand* wordt – waar ter wereld ook.

2

De Dominicus is voor mij zo'n plaats waar dit keer op keer wordt beleefd: sprekend, zingend. Waar letterlijk vanuit het midden, als hart van de gemeente én omringd door de gemeente, voorgangers en koor het levende van die Geest laten horen. En je uitnodigen om je te openen en die Geest binnen te laten. Die Geest als de altijd ergens aanwezige mogelijkheid om scheppend te zijn, ook in duisternis – los van tijd en waar je ook bent. Een voortdurende herinnering vol van toekomst, inspiratie en hoop – nu.

3

De Dominicus is voor mij ook de plaats die laat zien dat de traditie waarin de Bijbel staat verder reikt dan de joods-christelijke. En die laat zien hoe de Bijbel de deur opent naar de wereld. Zoals in het '*Nije testment*' (grunneger vertaling) het verhaal over de wijzen die de wijsheid van de Geest laat zien. Die hen aanzet om, geleid door enkel een ster, op pad te gaan. Zonder zekerheden of controle en zonder zich iets van die Geest te kunnen toe-eigenen. Hoe zij zo gaandeweg hun eigen weerklank ontdekken. En met de gave van die weerklank op een ander pad komen om naar hun land terug te keren:
En omdat ze in n dreum deur God woarschaauwd wazzen nait weer noar Herodes tou te goan, gingen ze n aander pad laans noar heur laand tou.

4

'Jij nog naamloze adem ons open – naar een aanschijn der aarde vernieuwend'. Dát verlangen is in de stem van voorgangers en in het zingen hoorbaar. En geeft stem aan de hoop dat *onlaand, laand* wordt. Zonder zekerheid, controle of je iets toe-eigenend kun je daarmee op weg. En misschien iets van het wonder van de Geest ontdekken in wat de mysticus Kabir over God zegt:
Ik ben noch in de tempel,
noch in de moskee,
noch in de Kaaba,
noch op de Kailash,
noch in riten en ceremonieën -
God is de adem van alle adem.

Ik hoop dat in de Dominicus verhalen en liederen over het levende van de Geest zullen blijven klinken. En de belofte van het kunnen scheppen er zal resoneren: *onlaand* dat *laand* wordt - waar ter wereld ook.

Hans Taselaar

Bidden met je voeten

In de tachtiger jaren was ik een fervent Dominicusganger. Wat mij het meest aansprak was de concrete verbinding die gelegd werd tussen persoonlijk geloof, delen met elkaar, de wereld om ons heen en actie. Bevrijdingstheologie, actief pacifisme en internationale verbindingen hadden toen een belangrijke rol.

Na omzwervingen, ontwikkeling en opleiding in andere spirituele omgevingen kwam ik na 40 jaar weer terug in deze gemeente. Wat me bij aanvang opviel: de vorm en omgang met elkaar zijn nog even warm, maar het leven is eruit, het spijt me voor mijn waarneming. Het is nu allemaal fantastisch vormgegeven en inhoudelijk heel mooi, maar er wordt vooral vastgehouden aan al dat mooie, naar mijn beleving.

Israël en wij. Stelt u zich deze oorlog voor, de manier waarop die gevoerd wordt en de rechtvaardiging daarvan in de 80-er jaren.... Toen: de VS breidt zijn achtertuin uit in Zuid-Amerika, Nicaragua, Honduras, Chili, Argentinië kunt u het nog terughalen? En de reactie van de Dominicus daarop in die jaren: inspiratie vanuit de het gedachtengoed van de basisgemeenten, directe en indirecte ondersteuning van hen, hongerstaking in de Mozes en Aaron. Het deed ons goed (het deed mij goed), we groeiden ervan in de verbinding met elkaar, met anderen en in ons geloof. Het mooie was natuurlijk dat de liederen van Huub Oosterhuis persoonlijke beleving en maatschappelijke betrokkenheid zo perfect met elkaar verbonden: daar was hij een kei in. Maar dat was aanvullend, niet de kern. Voor mij was dat: bidden met je voeten.

En nu? Ik hoef niet te benoemen hoe erg het is wat Israël in de West Bank, buurlanden, maar natuurlijk vooral in Gaza doet. Waar het mij om gaat: hoe reageren wij daarop vanuit onze radicaal pacifistische rebelse achtergrond? Hoe zou vanuit de (studenten) Ekklesia, Huub Oosterhuis, pater van Kilsdonk gereageerd zijn, als dit in hun tijd was gebeurd? Toen was het: contacten maken met Dom Camera, basisgemeenten in Brazilië, briefuitwisseling, hun teksten voordragen, hun muziek laten horen, hier de straat op, politieke lobby. Jaja, ik weet wel: de tijden zijn veranderd en daarmee de middelen. Ook Pax (Christi) en andere vredesbewegingen hebben het moeilijk, weten ook niet goed hoe hierop te reageren, de samenleving polariseert en daar willen we geen bijdrage aan leveren. Maar waarom zouden we ondanks dat niet, urgent, op zoek gaan naar alternatieven?

Een suggestie, we vinden er zeker meer als we even samen gaan zitten. De eerste christengemeenten ontstonden in het huidige Palestina, ze zijn er nog en er wordt zo nu en dan aan gerefereerd. Kunnen de contacten met hen worden aangehaald op een manier dat zij onze steun concreet ervaren en wij inspiratie aan hun vastberaden pacifisme ontlenen? De 'Tent of Nations' is al decennialang een christelijk Palestijns initiatief waar gewerkt wordt aan verbinding tussen Israëliërs en Palestijnen, wat om die reden al even lang door Israël wordt bedreigd, nu ook militair.
Willen we ons aan die gemeenschap verbinden?

Dit is een ingekorte versie, voor de volledige: **glimlach@taselaaronline.nl**

Eric Ottenheijm,
Henk Scholder,
Niek de Wilde
Jowien van der Zaag

De staat Israël: een theologische graat in de keel?

Oproep

Welke betekenis heeft de situatie in Gaza voor de viering, taal en uitleg van de Bijbel in de Dominicus?

Deze oproep weerspiegelt wat er het afgelopen jaar in de Dominicus gaande is: "Een kerk – zeker de Dominicus, die is verbonden met de traditie van bevrijdingstheologie – hoort in de wereld te staan." Vanuit deze traditie van bevrijdingstheologie is er solidariteit met Gaza en de Palestijnen, het 'onderdrukte volk' dat strijdt voor bevrijding uit de onderdrukking door Israël.
Daarom bestaat er veel moeite met de Bijbelse uitleg omdat Israël in de Bijbel 'model staat voor de bevrijding'. Israël is de theologische graat in onze keel bij 'onze bezinning op de Bijbelse traditie': "Hoe gaan we daarmee om? Hoe verhouden we ons – religieus bezinnend – tot deze situatie?" Een situatie "waarin we te maken hebben met de politieke realiteit van de staat Israël, die – te midden van extreem militair geweld en vele slachtoffers, zich voordoet als voortzetting van het Bijbelse Israël?"

In deze bijdrage doen wij een stap terug. We hebben voor onszelf de vraag geformuleerd:
'Hoe verhouden wij ons – religieus bezinnend – tot Israël; Bijbels en als staat?'
Voordat wij op die vraag ingaan gaan we kort in op de complexiteit van het "in de wereld staan".

Israël en Palestina

Bijna alle woorden die over Israël en Palestina gesproken en geschreven worden zijn, na de aanslag van de terroristen van Hamas op Israël op 7 oktober 2023, en de daarop volgende oorlog tussen Hamas in Gaza en Israël – en inmiddels ook met Hezbollah in Libanon – 'toxic' geworden. Bovenstaande formulering laat dat al zien. Allereerst voor de direct betrokkenen: Israëli's en Palestijnen. Israël 'bestaat niet' in de ogen van 'de Palestijnen' en wordt daarom niet in de mond genomen. Joden én Israëli's zijn zionisten. Heel het land 'from the river to the sea' behoort als Palestina aan Palestijnen. Omgekeerd bestaan Palestina en Palestijnen niet in de ogen van (extreem)rechtse Israëli's. Palestijnen worden ook nu nog heel vaak Arabieren genoemd. En het hele land, inclusief de bezette gebieden in 1967, is het Bijbelse kernland Israël.

De 'aanslag van de terroristen van Hamas', in de ogen van Israëli's, was, in de ogen van veel Palestijnen geen aanslag, maar een verzetsdaad, als gevolg van de meer dan 75-jarige bezetting. De daaropvolgende 'oorlog tussen Israël en Hamas' wordt in de ogen van veel Israëli's gevoerd om de terroristen van Hamas te verslaan, een einde te maken aan de bommen op Israël, en het bevrijden van de gegijzelden van 7 oktober 2023. In de ogen van pro-Palestijnse activisten aan de academies in het westen betreft de reactie van Israël een systematische uitroeiing of genocide van het Palestijnse volk.

Deze totaal diametraal tegenover elkaar staande zienswijzen worden door beide partijen historisch 'verklaard'. Het uitroepen van de staat Israël in 1948 op basis van UN resolutie 181 is voor Israëli's legitiem om voor Joden een veilig thuis te bieden. Voor Palestijnen is dit de Nakba, de catastrofe. Israël is een, vanwege een 'schuld van het Westen', toegelaten koloniale bezetter van Palestina. Honderdduizenden Palestijnen zijn verdreven en zijn sinds de stichting van de staat tot tweederangs burgers gedegradeerd. Israël hanteert een politiek van Apartheid. Zeker ook in de in 1967 veroverde bezette gebieden.

De 'veiligheidsmuur' die Israël na de tweede Intifada – Palestijnse opstand – in 2002 heeft gebouwd om een einde te maken aan de vele terroristische aanslagen op hun burgers in de jaren van de Intifada's is voor Palestijnen een 'Apartheidsmuur' die hun bewegingsvrijheid in hun eigen land bijna onmogelijk maakt. En de vrijwel hermetische blokkade die Israël, na de terugtrekking van Israël uit Gaza in 2005, om Gaza

heeft opgericht, heeft van Gaza een gevangenis gemaakt. Taal is in al deze duidingen een spiegel van een ideologische lens op een generaties omvattend conflict en bijbehorende transgenerationele trauma's. Hoe daar mee om te gaan als je zelf niet direct partij bent?

Impact

Laat er geen misverstand over bestaan: wat deze (extreem)rechtse regering van Israël in deze oorlog in Gaza, en nu ook in Libanon, doet, is verschrikkelijk. En de misdaden die de kolonisten in de bezette Westbank, gesteund door deze Israëlische regering, uitrichten, zijn ook verschrikkelijk. In Israël wordt wekelijks op grote schaal gedemonstreerd tegen de regering van Netanyahu vanwege de wijze waarop deze oorlog wordt gevoerd en vanwege het niet terugbrengen van de gegijzelden. Evenzeer is wat Hamas en Hezbollah doen verschrikkelijk. Met het onverminderd blijven afvuren van raketten op Israël; het niet vrijlaten van de gegijzelden op 7 oktober 2023 en het opereren vanuit ondergrondse gangen onder woongebieden en vanuit woonwijken, terroriseert Hamas ook de eigen bevolking. Wat in de activistische omarming van deze groeperingen als 'verzetsbeweging' niet wordt erkend is dat ze hun bestaansrecht puur ontlenen aan een theologische ideologie die het bestaan van een Joodse staat onverenigbaar acht met de islamitische Waqf. Hoe zouden wij het vinden als een buurstaat een beweging huisvest die de Nederlandse staat wil vernietigen en daar ook naar handelt?

Honderdduizenden Palestijnen zijn verdreven en zijn sinds de stichting van de staat tot tweederangs burgers gedegradeerd.

Hoe beknopt en onvolledig bovenstaande beschrijving van de huidige situatie ook is, er is nog een ander aspect dat niet onbelicht mag blijven: anders dan bij heel veel andere conflicten en oorlogen waarbij nog veel meer doden vallen, heeft deze oorlog mondiaal een grote impact. Ook hier. Pro-Palestina-protesten op universiteiten en in de steden gaan vaak gepaard met geweld. Ook verbaal. En hebben vaak een sterk anti-Israël-karakter. Maar het gaat verder: door het niet te zien als een strijd tegen de staat Israël, maar als een strijd tegen zionisten, is het een strijd geworden tegen Joden, waar ook ter wereld. Vaak met antisemitische uitspraken en leuzen. Dat het antisemitisme schrikbarend toeneemt is enkel te verklaren uit het feit dat het antisemitisme nooit verdwenen is. Wat lang een taboe was, is nu, als legitiem beschouwde reactie op de oorlog in Gaza, weer salonfähig geworden.

Religieus bezinnen op Israël

Terug naar de voor ons als geloofsgemeenschap belanghebbende vraag: 'Hoe verhouden wij ons – religieus bezinnend – tot Israël; Bijbels en als staat?'

Laten we allereerst niet vergeten dat er een interpretatie van christendom bestond dat zich geheel los zong van Bijbelse referenties: binnen gnostische stromingen wiste men iedere Bijbelse en Joodse couleur van Jezus en zijn beweging uit ten gunste van een universele verlossingsleer. Frappant genoeg ging het 'orthodoxe' verzet daartegen eveneens gepaard met het ontkennen van Joods voortbestaan. De onmogelijkheid om een Joodse staat te erkennen is dan ook geen noviteit van de politieke islam: het einde van de Joodse politeia (dat wil zeggen: politieke zelfstandigheid) na de verwoesting van de Tempel (70 n. Chr.) en de Bar Kochba opstand in de tweede eeuw, vormde in twintig eeuwen christelijke theologie hét bewijs voor het christendom als vervanging van dat jodendom. Christelijke visies op het Land Israël verschijnen historisch dan ook in twee modellen. Binnen het memoria model (m.n. in de katholieke traditie) is het Land Israël, het Heilige Land in katholiek discours, het decor van de Bijbelse herinnering. Een ruimte waarin pelgrims, toeristen en Bijbels geïnspireerde archeologen op zoek gaan naar David, Salomon, Elija of de historische Jezus. En binnen het eschatologisch model (m.n. in de protestantse traditie, bijv. Christenen voor Israël) vormt het Land het decor van christelijk chiliasme; de eindtijd gedachte waarin de wederkomst van Christus zal plaatsvinden. En waarbij de bekering van Joden tot de christelijke kerk de opmaat is naar de voltooiing van de geschiedenis.

Eeuwenlang fungeerde de Joodse diaspora zo als zichtbaar bewijs van het christelijke gelijk en het Joods ongelijk. In de parabel van de wijngaardeniers

Jules Buijs (Joods) en Mahmoud Husaineid (Palestijns), bevriende Amsterdamse Gemeenteraads-leden.
bron: Klaas Jan van der Weij/De Volkskrant

(Matt 21:33-46; Mc 12:1-12; Luc 20:9-19) zag de theologie het 'Koninkrijk van God' niet meer als behorend tot het Jodendom (synagoge), maar als behorend tot het christendom (kerk). De impact van deze uitleg blijkt ook nu nog steeds taai.

Het uitroepen van de Joodse staat Israël was een onmiskenbare omkering van deze klassieke vervangingstheologie. Zowel in de katholieke als de protestantse kerk worstelde men hiermee. De conciliaire theologie van Nostra Aetate (1965) doorbrak deze substitutietheologie met haar erkenning van Gods blijvende trouw aan het Verbond met de aartsvaderen, te weten het Bijbels-Joodse Israël, en met een beroep op Romeinen 11:25. Dat het nog langer zou duren voor men kwam tot erkenning van de staat Israël (1994) is in het licht van het voorafgaande geen toeval. De protestantse kerk kwam tot de formulering 'onopgeefbare verbondenheid met Israël' en worstelt eveneens met de betekenis daarvan.
Beide 'leerstukken' losten en lossen 'het probleem van de staat Israël' niet op. Immers, een staat, en dat geldt voor Israël net zo als voor Nederland, kan nimmer een vervulling zijn van een theologische realiteit. Een staat is een moderne constellatie die voor theologie nieuwe vragen oproept, en waartoe ze zich heeft te verhouden. Maar deel van de verwarring rond de politiek van de staat Israël is dat ze blijft fungeren als ankerpunt voor politieke en religieuze visies, of die nu christelijk of seculier zijn. Wij denken onszelf in en via de Joodse staat.

Wij stellen dan ook voor om die verknoping te doorbreken en de Joodse staat niet vanuit een christelijke theologie te denken: de staat Israël heeft geen theologische legitimiteit nodig van christenen, ze is er ondanks christelijke theologie gekomen en zal ondanks christelijke theologie blijven bestaan. Joods politieke zelfstandigheid sinds 1948 is om die reden, juist omdat het zich buiten christelijk theologische legitimatie voltrekt, belangrijk. Het stelt vragen aan het politieke denken, zeker waar het zich wil bewegen in bevrijdingstheologie. Die loopt het risico oude vervangingstheologie van stal te halen waar ze de politieke legitimiteit van een Joodse staat ter discussie gaat stellen. De betekenis van de Joodse staat is daarmee niet de vervulling van Bijbelse beloften maar de realisatie van Joods nationaal zelfbeschikkingsrecht, 'for better or for worse'. Hoe Joden dat nationalisme vorm geven, binnen de contouren van internationaal recht en politiek, is hún zaak. Niet de onze. Sinds 1948 bewegen Joden, zowel in Israël als in de Diaspora, van zionistische en anti-zionistische snit, zich niet meer binnen een christelijk of post-christelijk discours waarin politiek bestaan aan theologische voorwaarden is gesteld.

Het Land Israël in de Bijbelse traditie dient daarbij theologisch onderscheiden te worden van de reëel bestaande Joodse staat Israël om te voorkomen dat de Joodse staat een speelbal is voor christelijke of seculiere agenda's. Staatsvorming is een historisch contingente vorm, geen theologisch gelegitimeerde zijnswijze. Onze (theologische) opgave is om in relatie tot het bovenstaande positief na te blijven denken en om ons in positieve zin te verhouden tot het jodendom waaruit het christendom voortkomt. Dat daarbij de Joodse staat deel uitmaakt van die identiteit is evident.

Bede

Bovenstaande bezinning over 'de betekenis van het Israël, Bijbels en als staat' voor onze christelijke theologie en kerk houdt niet in dat wij – als geloofsgemeenschap – niets meer mogen of kunnen zeggen over het conflict en de oorlog tussen Israël en Hamas en Hezbollah. Het leed en de onrechtvaardigheid is ongekend groot en niet te bevatten. Aan beide zijden. Dat mag en moet benoemd worden. Vereist is empathie, en wel in haar meest radicale vorm. Daarbij helpt het om bij onze religieuze bezinning onderscheid te maken tussen de theologische duiding van het Land Israël in de Bijbelse traditie en de reëel bestaande Joodse staat Israël.

Duurzame Ontwikkelingsdoel 16
van de Verenigde Naties,
gericht op het bevorderen van
een vreedzame samenleving.